

היום נלמד בעזרת ה':

בבא בתרא דף קלח

אמר רב נחמן בר יצחק - זיכה לו על ידי אחר ושתק ולבסוף צווח, באנו למחלוקת רבן שמעון בן גמליאל ורבנן: אם הנותן את השטר מתנה, נתן אותו לאדם אחר כדי שיזכה בו בשביל המקבל, ועשה זאת בפניו של המקבל. והמקבל שתק בהתחלה כשעשו את הקנין, אבל כאשר הביאו לו את השטר לידי הוא התחיל לצווח שהוא לא מעוניין לקבל את המתנה. הדבר תלוי במחלוקת רשב"ג ורבנן. כדלהלן.

דתניא הכותב נכסיו לאחר והיו בהן עבדים, ואמר הלה אי אפשי בהן. אם היה רבן שני כהן, הרי אלו אוכלין בתרומה. רבן שמעון בן גמליאל אומר כיון שאמר הלה אי אפשי בהן כבר זכו בהן יורשין: הכותב שטר מתנה שהוא נותן את כל נכסיו לפלוני, ובתוך הנכסים יש לו גם עבדים. והפלוני אמר אינני מעונין לקבל את העבדים במתנה (כי הוא לא רוצה להתחייב לפרנס את העבדים). לדעת ת"ק (רבנן) הוא זכה בעבדים. ולכן אם המקבל (- האדון השני) הוא כהן העבדים מותרים לאכול בתרומה כדין עבדים של כהן. לדעת רשב"ג ברגע שהוא אמר שהוא לא מעוניין לזכות בעבדים, העבדים חוזרים בחזרה לנותן או ליורשיו (אם הוא מת).

והוינן בה ות"ק אפילו עומד וצווח?: ושאלנו על הברייתא הזו (במסכת חולין דף לט') לדעת ת"ק וכי כאשר אדם צווח שהוא לא רוצה לקבל את המתנה הוא מקבל אותה בעל כרחו?

אמר רבא ואיתימא רבי יוחנן - בצווח מעיקרו זכולי עלמא לא פליגי דלא קני. שתק ולבסוף צווח זכולי עלמא לא פליגי דקני. כי פליגי שיזכה לו על ידי אחר ושתק ולבסוף צווח. דתנא קמא סבר מדשתיק קנינהו, והאי דקא צווח מהדר הוא דקא הדר ביה. ורבן שמעון בן גמליאל סבר הוכיח סופו על תחלתו, והאי דלא צווח עד השתא דסבר כי לא מטו לידי מאי אצווח: ורבא ויש אומרים רבי יוחנן תירץ, שאכן במקרה שהמקבל צווח מהתחלה עוד קודם שקיבל את השטר לידיו שהוא לא מעוניין במתנה, לכו"ע הוא לא זוכה בה.

ואם הוא שתק בהתחלה ולאחר שקיבל את השטר לידי הוא צוות, לכו"ע הוא קנה אותה ועכשיו הוא מתחרט, אך הוא כבר לא יכול.

המחלוקת היא כשהנתן מזכה לו את השטר על ידי אחר והוא רואה ושותק, ושכהשטר מגיע לידי הוא צוות. לדעת ת"ק השתיקה שלו מוכיחה שהוא היה מעוניין בתחילה במתנה והוא זכה בה, אלא שלאחר מכן הוא מתחרט וצוות, אך זה כבר לא מועיל. לדעת רשב"ג הצעקה בסוף מוכיחה שמתחילה הוא לא היה מעוניין במתנה, אלא שהוא לא רצה לצעוק בהתחלה, כי כל עוד השטר לא הגיע לידי אין זה מכובד לצעוק. וכאשר הגיע השטר לידי הוא מיד צעק שהוא לא מעוניין במתנה.

*

תנו רבנן - שכיב מרע שאמר 'תנו מאתים זוז לפלוני ושלוש מאות לפלוני וארבע מאות לפלוני', אין אומרין כל הקודם בשטר זוכה, לפיכך יצא עליו שטר חוב גובה מכולם. אבל אמר 'תנו מאתים זוז לפלוני ואחריו לפלוני ואחריו לפלוני' אומרין כל הקודם בשטר זוכה, לפיכך יצא עליו שט"ח גובה מן האחרון, אין לו גובה משלפניו, אין לו גובה משלפני פניו: שכיב מרע שאמר צוואה 'תנו קרקע בשווי 200 זוז לפלוני וקרקע בשווי 300 לפלוני וקרקע בשווי 400 לפלוני', ואין לו מספיק נכסים לכולם. לא אומרים שהקודם בשטר קודם לזכות בנכסים, אלא מחלקים את הנכסים בין כולם. דהיינו מחלקים את הנכסים ל-9 חלקים (שזהו סך החלקים שהוא חילק להם), הראשון מקבל 2 חלקים, השני 3, והשלישי 4. ולכן אם לאחר מכן בא בעל חוב לגבות את חובו, הוא גובה מכולם בשווה (כגון אם היה החוב 100, מחלקים אותו ל-9 חלקים וכל אחד משלם לפי מספר החלקים שקיבל מהנכסים וכנ"ל).

אבל אם הוא אמר 'תנו קרקע בשווי 200 זוז לפלוני ואחריו קרקע בשווי 300 לפלוני ואחריו קרקע בשווי 400 לפלוני', ואין לו מספיק נכסים לכולם. כל הכתוב קודם בשטר, זוכה קודם בנכסים. ולכן אם יצא שטר חוב על הנכסים, גובה הבעל חוב קודם כל מהאחרון, ואם אין מספיק בנכסים של האחרון הוא גובה מהשני ואם אין מספיק גם בהם הוא גובה מהראשון.

*

תנו רבנן - שכיב מרע שאמר 'תנו מאתים זוז לפלוני בני בכור כראוי לו' נוטל ונוטל את בכורתו. אם אמר 'בבכורתו' ידו על העליונה, רצה נוטל רצה נוטל

בכורתו: אם הוא אמר שיתנו את המאיתיים זוז לבנו 'כראוי לו', הייתור לשון הזו מלמד שכוונתו לתת לו את המאיתיים חוץ ממה שמגיע לו בכורה. אבל אם אמר שיתנו לו אותם 'בבכורתו', כוונתו לומר שיתנו לו אותם בשביל החלק בכורה שלו. ולכן אם החלק בכורה גדול יותר מהמאיתיים זוז, יכול הבן לוותר על המאיתיים ולקחת את הבכורה, כי האבא לא יכול לפחות מהבכורה המגיעה לו. אבל אם המאיתיים גדולים יותר מחלק הבכורה, יכול הבכור לבחור לקבל את המאיתיים עבור הבכורה.

ושכיב מרע שאמר 'תנו מאיתים זוז לפלונית אשתי כראוי לה' נוטלת ונוטלת את כתובתה. אם אמר 'בכתובתה' ידה על העליונה, רצתה נוטלת רצתה נוטלת כתובתה: כנ"ל.

ושכיב מרע שאמר 'תנו מאיתים זוז לפלוני בעל חובי כראוי לו' נוטל ונוטל את חובו. ואם אמר 'בחובו' נוטל בחובו: אם אמר 'כראוי לו', כוונתו לתת לו את המאיתיים זוז ללא קשר להלוואה. אבל אם אמר 'בחובו' כוונתו לתת אותם עבור ההלוואה, ולכן כאן המלוה לא יכול לבחור את מה לקחת, כי אם המאיתיים זוז הם יותר מההלוואה אסור לו לקחת יותר כי זו ריבית. אלא הוא מקבל רק את סכום הלוואה. (מאירי).

קושיא: משום דאמר 'כראוי לו' נוטל ונוטל את חובו? ודלמא כראוי לו בחובו קאמר: בגלל שהוא אמר 'כראוי לו' הוא מקבל גם את המאיתיים וגם את הכסף של החוב? אולי הוא התכוין לומר שיקבל את המאיתיים כראוי לו בגלל החוב? (וכן קשה על שני המקרים הקודמים).

תירוץ: אמר רב נחמן אמר לי הונא - הא מני רבי עקיבא היא דדייק לישנא יתירא: הברייתא הזו סוברת כרבי עקיבא שמדייק לשון מיותרת. כדלהלן.

דתנן ולא את הבור ולא את הדות, אף על פי שכתב לו 'עומקא ורומא'. וצריך ליקח לו דרך דברי רבי עקיבא. וחכמים אומרים אין צריך ליקח לו דרך. ומודה ר"ע בזמן שאמר לו 'חוץ מאלו' שאינו צריך ליקח לו דרך: המוכר בית לחבירו, לא מכר את הבור ואת הדות. אפילו אם כתב לו בשטר שמוכר לו 'עומקא ורומא' (= עומקו וגובהו של הבית), לפי שכוונתו למכור לו את קרקעית הבית ואת גג הבית אבל לא את הבור והדות שתשמישם לא קשור לבית אלא הם עשויים לשאוב מהם מים.

לדעת רבי עקיבא על המוכר לקנות מהקונה דרך שיוכל ללכת בה לבור שלו. בגלל שהמוכר בעין יפה הוא מוכר, וא"כ הוא לא השאיר לעצמו את הדרך המוליכה לבור. לדעת חכמים אינו צריך ליקח לו דרך. בגלל שהמוכר בעין רעה הוא מוכר, וא"כ הוא השאיר לעצמו את הדרך המוליכה לבור.

ומודה ר"ע שאם המוכר אמר לקונה שמוכר לו את הבית 'חוץ מבור ודות', שאינו צריך לקנות ממנו את הדרך לבור, בגלל שהוא השאיר אותה לעצמו. משום שהוא לא היה צריך לומר לו זאת, שהרי הבור והדות ממילא אינם חלק מהבית. ומשום שבכל זאת הוא אמר לו 'חוץ מבור ודות', כוונתו להשאיר לעצמו את הדרך לשם. עד כאן המשנה.

אלמא כיון דלא צריך וקאמר לטפויי מלתא קאתי, הכא נמי כיון דלא צריך וקאמר לטפויי מלתא קא אתי: מכוח שדעת רבי עקיבא שמכיון שהמוכר לא היה צריך להוסיף את המשפט 'חוץ מבור ודות', בהכרח שהוא מוסיף אותו כדי להוסיף דבר לעצמו, דהיינו את הדרך אליהם. וכך גם כאן מכיון שהשכיב מרע לא היה צריך לומר שיתנו את הכסף לבעל חוב 'כראוי לו', בהכרח שהוא בא להוסיף שיתנו לו את הכסף מלבד החוב.

*

ת"ר, שכיב מרע שאמר מנה יש לי אצל פלוני: כלומר פלוני חייב לי מאה זוז, לדעת רבי מאיר - העדים כותבים בשטר את מה שהם שומעים מפיו, דהיינו שהם כותבים 'זכרון עדות שהיתה בפנינו, שאמר פלוני שכיב מרע שפלוני חייב לו מנה, ומה ששמענו כתבנו וחתמנו'. והם כותבים זאת למרות שהם אינם יודעים האם אכן פלוני חייב לו או לא. וכיון שחכמים נתנו להם רשות לכתוב את מה שהם שומעים למרות שהם אינם יודעים האם הוא דובר אמת או שקר, לכן צריכים היתומים (= של השכיב מרע הנ"ל) להביא ראיה שאכן פלוני היה חייב לאביהם מנה ורק אז יוכלו לגבות ממנו, לפי שהעדים הללו כתבו בשטר את מה שהם שמעו מהשכיב מרע והם בכלל לא ידעו האם הוא דובר אמת או לא, ולכן אי אפשר לגבות מהשטר ללא שיביאו ראיה.

ולדעת חכמים - אין העדים כותבים את דבריו בשטר אלא אם הם אכן יודעים שבאמת פלוני חייב לו מנה, ולכן היתומים יכולים לגבות מאותו פלוני את המנה ע"י השטר ללא שהם צריכים להביא ראיה, שהרי העדים שכתבו את השטר ידעו

שבאמת הוא חייב לו מנה. טעמם של חכמים - לפי שאנו חוששים ל'בית דין טועים', דהיינו שאם הם יחתמו על השטר רק על פי מה שהם שומעים מפיו של השכיב מרע, יש לחשוש בית דין שיראו את השטר יטעו לחשוב שהעדים החתומים על השטר חקרו ובדקו היטב וגילו שבאמת הוא חייב לו מנה, שהרי הכלל הוא שעדים החתומים על השטר הרי זה כאילו נחקרה עדותם בבית דין, ולכן אינם חותמים אלא אם הם יודעים שבאמת הוא חייב לו מנה.

אמר רב נחמן: אמר לי הונא, יש ברייתא שכתוב בה להיפך מהברייתא הנ"ל - שלדעת רבי מאיר אין העדים כותבים אלא אם הם יודעים שהוא חייב לו מנה, ולדעת חכמים כותבים אפילו שאינם יודעים. ואפילו לרבי מאיר שלא כותבים אם לא מכירים זה רק בגלל שהוא חושש ל'בית דין טועים', אבל ללא החשש הזה הוא היה מודה לחכמים שכותבים אפילו שאינם יודעים, לפי שאין לשכיב מרע פנאי לתבוע את המנה מהלווה.

אמר רב דימי מנהרדעא, הלכתא אין חוששין לבית דין טועין: אלא כותבים אפילו שאינם יודעים, וכדברי רב נחמן שהביא את חכמים.

קושיא על פסק ההלכה של רב דימי: ומאי שנא מדרבא: ומה זה שונה מדברי רבא? שאמר רבא - יבם ויבמה שבאו לחלוץ בבית דין, ואנו לא יודעים האם הוא אכן היבם שלה או לא, אין ב"ד חולצים להם, לפי שאם נחלוץ להם יש לחשוש ל'בית דין טועים', דהיינו שהם ילכו אח"כ לבית דין אחר והוא יתיר לה להינשא על סמך החליצה של הבית דין הראשון, והם לא יבדקו האם הוא באמת היבם שלה או לא (= שאם הוא לא היבם שלה נמצא שהיא לא חלוצה, ואסור לה להינשא), ולכן תיקנו שאין חולצים אלא אם יודעים שהוא היבם שלה. (וכן הדין לגבי 'מיאון' - קטנה שממאנת בבעלה ובית כותבים לה גט מיאון).

המשך דברי רבא:

לפיכך: ולכן עדים שראו חליצה בבית דין כותבים שטר חליצה למרות שהם אינם יודעים האם הוא היבם שלה, כיון שבית דין לא היו חולצים לה אם הם לא היו יודעים בוודאות שאכן הוא היבם שלה.

ע"כ דברי רבא. הגמ' מסיימת את הקושיא:

מ"ט לאו משום דחוששין לב"ד טועין: כלומר טעמו של רבא הוא לפי שאנו חוששים ל'בית דין טועים', דהיינו שאנו חוששים שמא ב"ד אחר יתיר לה להינשא

על סמך החליצה של הבית דין הראשון, והם לא יבדקו האם הוא באמת היבם שלה או לא, ולכן תיקנו שאין חולצים אלא אם יודעים שהוא היבם שלה. וא"כ קשה מדוע, כאן לגבי שכיב מרע פסקנו הלכה כדעת חכמים שכותבים אפילו שאינם יודעים, והרי יש לנו לחשוש ל'בית דין טועים', וא"כ צריך לפסוק כדעת רבי מאיר.

תירוץ: לא, ב"ד בתר בית דינא לא דייקי: אין הדינים דומים, לפי הבית דין השני לא בודק אחר הבית דין הראשון, כלומר שאם חולצים אפילו שאין מכירים הרי שבזדאי יש לחשוש ל'בית דין טועים', משום שהבית דין השני יאמרו לעצמם שהבית דין הראשון בדקו היטב שאכן הוא היבם שלה ולכן הם חלצו לה.

בית דינא בתר עדים דייקי: אבל בית דין כן בודק אחר העדים, כלומר במקרה של שכיב מרע הבית דין לא יטעו לומר שהעדים בדקו היטב, אלא הם יבדקו אחר העדים ויבררו האם העדים ידעו שפלוני חייב לו או לא, ולכן לא חוששים לבית דין טועים, וכפי שפסק רב דימי.

משנה: המשנה עוסקת באדם שכותב את נכסיו לבנו לאחר מותו, שבכך הוא מקנה לו את גוף הנכסים מהיום ואת הפירות לאחר מיתה.

האב תולש ומאכיל לכל מי שירצה: האב שכתב שהוא נותן את הקרקע שלו לבנו לאחר מותו, יכול האב להאכיל את הפירות שתלש בחייו לכל מי שירצה, אבל מה שהניח מחובר לקרקע בשעת מיתתו הרי הוא של בנו מקבל המתנה.

ומה שהניח תלוש הרי הוא של יורשין: ומה שהאב הניח תלוש לאחר מותו, הרי הוא של כל היורשים ולא רק של מקבל המתנה לבדו.